DIN NOU DESPRE CUVINTELE VECHI GRECEŞTI PĂTRUNSE ÎN MOD INDIRECT ÎN LIMBILE BALCANICE

Cristina-Valentina Dafinoiu
Universitatea *Ovidius* Constanța

Old Greek lexical items indirectly borrowed by Balkan languages (Abstract)

This study Again about old Greek lexical items indirectly borrowed by Balkan languages *outlines the evolution of some words of old Greek origin that indirectly entered the Balkan languages. We focused on those elements which exist in all four Balkan languages: Albanian, Bulgarian, Romanian and Serbian.*

It must be mentioned that this indirect way in which old Greek words penetrated the lexicon of Balkan languages was encouraged by the spread, in the Balkan Peninsula, of Latin, and later, Old Slavonic. The paper consists of a list of words analyzed in alphabetic order, following the Greek alphabet organization. We studied the evolution in the Balkan languages of some words such as: ’άγγελος, ’αγίασμα, ’Άδης, βασιλεύς, βούβαλις, δάσκαλος, σχολή, σμύρνα, φασώλιν, φελλί, ώτος, etc.

Se cunoaşte foarte bine faptul că în trecutul istoric îndepărtat, limba greacă a jucat, de-a lungul a sute de ani, un rol foarte important în spațiul balcanic; fiind purtătoarea unei mari civilizații, ea a influențat toate limbile din Balcani, atât în mod direct, prin legăturile nemijlocite cu popoarele autohtone din nordul peninsulei, cât şi indirect, prin mijlocirea altor populații. Ne propunem în continuare să urmărim evoluția unor elemente vechi greceşti intrate în mod indirect în limbile vorbite astăzi în spațiul balcanic.

Metoda folosită este cea a studiului comparativ al celor patru limbi balcanice: albaneza, bulgara, româna şi sârba. Am luat ca punct de plecare cuvintele vechi greceşti şi am încercat să urmărim, acolo unde izvoarele istorice şi lingvistice permit acest lucru, felul în care s-au transmis ele celorlalte limbi. Dintr-un număr impresionant de cuvinte care se pretează discuției noastre, ne-am limitat analiza la acele cuvinte edificatoare în exemplificarea modului indirect de pătrundere a termenilor greceşti în toate limbile balcanice. Această modalitate indirectă de pătrundere a cuvintelor vechi greceşti a fost favorizată în special de circulația la un moment dat, a două mari limbi de cultură, latina şi mai târziu slava veche. Vocabularul limbilor balcanice cuprinde un număr considerabil de cuvinte de proveniență veche grecească, pătrunse atât pe cale directă cât şi pe cale indirectă, dar ele nu sunt atât de numeroase încât să modifice ramura de apartenență la i.e. a vreunei limbi. Din punctul de vedere al structurării materialului, am optat pentru forma unei liste de cuvinte descrise în ordine alfabetică; am respectat organizarea alfabetului limbii greceşti, limba din care provin cuvintele analizate. Acolo unde acest lucru a fost posibil, pe

BDD-A3649 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:38 UTC)

lângă prezentarea evoluției unui cuvânt în limbile balcanice, am menționat şi epoca de pătrundere a respectivului cuvânt într-una sau mai multe dintre limbile balcanice.

Nu toate cuvintele vechi greceşti care au pătruns la un moment dat într-una din limbile balcanice trebuie regăsite, în mod obligatoriu şi în celelalte; acest lucru presupune o evoluție proprie a fiecărei limbi balcanice, cu o istorie aparte. Există însă şi cuvinte de proveniență grecească, ce se regăsesc în toate limbile balcanice; ele constituie obiectul cercetării noastre. Înainte de venirea romanilor, Peninsula Balcanică era stăpânită de traci şi iliri în partea ei nordică şi de eleni în cea sudică; între vechii greci, purtători ai unei mari civilizații, şi aceste popoare autohtone, contactele lingvistice directe nu au fost puternice; legăturile cu grecii au fost mai strânse în zonele Pontului Euxin şi pe cursurile râurilor, căci ocupația de bază a elenilor era comerțul[1] .

În primele secole ale erei noastre, o dată cu expansiunea Imperiului roman, spre răsăritul Europei, întreaga situație politică, administrativă, economică dar şi lingvistică a zonei balcanice a cunoscut o nouă eră; romanii au impus autohtonilor limba şi cultura lor, dar şi ei au preluat la rândul lor, elemente specifice populațiilor din acest spațiu. Peninsula Balcanică a fost împărțită în două zone de civilizație: pe de o parte zona romană, cuprinzând bazinul dunărean şi teritoriile care se întindeau până la Marea Neagră şi Munții Balcani (Haemus), iar pe de altă parte zona grecească, care cuprindea teritoriile de la sud de Skopje, vest de Sofia (Serdica), şi sudul Munților Balcani, până la Marea Neagră. Nu se poate vorbi însă de o frontieră bine stabilită între lumea romană şi cea grecească, inscripțiile dovedind că au existat şi zone bilingve.[2]

În zona de influență grecească, în sudul Peninsulei Balcanice, chiar dacă sub aspect teritorial grecii au cunoscut stăpânirea romană, din punct de vedere cultural latinii au fost asimilați de eleni.

În zona de civilizație romană, în nordul spațiului balcanic, influența grecească se va manifesta şi în secolele următoare, dar în mod indirect, prin mijlocirea limbii latine, vorbite de romanii cuceritori. Limba latină a preluat şi a dus mai departe o serie de termeni greceşti aparținând sferei culturii, în timp ce limba greacă a preluat din latină în special cuvinte din domeniul administrației şi armatei, acolo unde romanii erau net superiori elenilor. De remarcat este faptul că majoritatea termenilor greceşti pătrunşi în limbile balcanice prin filieră latină păstrează sistemul de accentuare specific limbii latine, care îl înlocuieşte pe cel grecesc.

[1] Rosetti**,** *ILR,* 35; Densusianu**,** *ILR,* 234.
[2] Rosetti**,** *ILR,* 36.

BDD-A3649 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:38 UTC)

Mult mai numeroase sunt însă pentru limbile balcanice, împrumuturile din greaca bizantină, deoarece stăpânirea Imperiului bizantin s-a manifestat pe o perioadă lungă de timp; majoritatea acestor termeni aparţin sferei bisericeşti şi celei a comerţului.

În Evul Mediu, influenţa civilizaţiei greceşti în Balcani a fost covârşitoare; ea s-a manifestat asupra tuturor popoarelor care după 395 (o dată cu împărţirea Imperiului roman între cei doi fii ai împăratului Theodosius) au căzut în sfera de influenţă a Imperiului roman de răsărit. În secolul al VIII-lea, limba greacă devine limba oficială în imperiu, „singura limbă a *romanilor*”.[3]

Al. Rosetti arăta că „elenizarea bulgarilor şi a sârbilor şi pătrunderea limbii greceşti în noile state sud-slave a avut drept urmare, mai târziu, răspândirea civilizaţiei greceşti în întreaga Peninsulă Balcanică, chiar în regiunile situate în afară de sfera de expansiune a elenismului, ca ţările româneşti nord-dunărene”[4].

Contactul dintre slavi şi populaţia romanizată din provinciile dunărene a avut loc atât la nordul cât şi la sudul Dunării. Slavii îşi continuă drumul nu numai spre vest ci şi spre sudul Peninsulei Balcanice, ajungând astfel pe teritoriul de limbă greacă şi venind în contact direct cu grecii. Mărturie a drumului lor stau toponimele de origine slavă din Grecia. O parte a populaţiei slave s-a deplasat spre alte zone preluând cu ea o serie de termeni de origine grecească, în timp ce slavii rămaşi aici au suferit o puternică înfluenţă grecească, ce s-a finalizat prin elenizarea acestora, începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al VIII-lea. În acest mod se explică de ce elementele slave meridionale din neogreaca de azi prezintă tratamente arhaice, pe când împrumuturile slave din română sunt mai recente; în provinciile dunărene, pătura de elemente slave pătrunse în primele timpuri, a fost în permanenţă reînnoită, astfel încât pronunţarea cuvintelor a fost tot timpul readaptată la pronunţarea curentă.[5]

În albaneză, influenţa slavă a fost de la început mai puţin intensă, albanezii nefiind în primele timpuri în contact cu lumea slavă; în genere, elementele greceşti mijlocite de slavă au pătruns în albaneză după secolul al X-lea, dar există totuşi cuvinte pătrunse înainte de acest secol.

De menţionat este faptul că în primele perioade ale contactului dintre slavi şi români, elementele slave pătrunse în limba română au avut un pronunţat caracter popular; elementele slave cărturăreşti pătrund mai târziu, în momentul construirii societăţii feudale.

Cuvântul vechi grecesc *ἄγγελος***,** s.m., „înger” a intrat în latină sub forma *angelus* şi de aici în română *înger*, s.m.[6]. Sensul primordial al cuvântului era cel de

[3] Rosetti, *ILR,* 36.
[4] Rosetti, *ILR,* 37.
[5] Rosetti**,** *ILR,* 288.
[6] Mihăescu, *Influenţa*,56; **Densusianu,** *Istoria;1*04.

BDD-A3649 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:38 UTC)

„sol, vestitor” şi a intrat în latină prin filieră păgână, dar tot cu sensul religios. Cu sensul de „înger”, cuvântul e cunoscut abia din secolul al III-lea. *Ἄγγελοι* erau divinităţi mici care păzeau intrările pe unde urma să treacă sufletele spre a ajunge la divinitatea supremă[7]. G. Murnu opta pentru o proveniență din slavă a termenului, opinie neîmpărtăşită de S. Puşcariu, Candrea-Densusianu, Al. Ciorănescu; acestei ultime opinii ne aliniem şi noi[8]. Din latină cuvântul intră şi în albaneză *engjëll*[9]. Din greacă, cuvântul trece mai târziu în slava veche sub forma **ангєлъ** şi **анъгєлъ**, fiind apoi moştenit de bulgărescul *ангел* s.m. şi de sârbescul *anđeo* s.m.[10]

Medio grecescul *῾αγίασμα***,** s.n. cuvânt aparţinând terminologiei bisericeşti, răspândit în multe limbi ale Europei de sud-est, desemna atât un „lucru sfinţit”, cât şi „apa sfinţită” în ritualul creştin; cu al doilea sens s-a păstrat şi în limbile balcanice unde a pătruns spre sfârşitul secolului al XVI-lea. Din greacă, cuvântul pătrunde în slava veche **агиасма**, apoi în albaneză *ajazëm,* s.m.; în bulgară *агиазма,* s.f.; în română *agheasmă,* s.f. cu variantele fonetice *aiazmă, iazmă;* în sârbă *adžijazma/ ađijzma,* s.f. Bulgara cunoaşte variante fonetice: *аязмо, аязма, язма* În albaneză regăsim şi forma *ajazmë,* s.f. cu metateză; pe lângă primul sens are şi înţelesul de „sărbătoarea Bobotezei, ceremonia pregătirii pentru a boteza apele, la ortodocşi”. Cuvântul a lăsat urme şi în toponimia albaneză, el stând la baza numelui unui cartier din Shkodra, *Ajazëm.* Acelaşi cuvânt se recunoaşte şi ca denominaţie a unei boli, numită *ajasmët/* cu varianta *ajasmat.*[11]

Infernul era denumit de greci prin termenul *᾽Ἅδης* (*Hades, Ades)* „iad”. Slavii au dat acestui cuvânt şi sensul de „otravă”, şi au creat prin etimologie populară, un nou termen æd¿. Din slavă cuvântul a trecut la bulgari *яд* dar şi *ад*, s.m.; la sârbi *jad*, s.m.; la albanezi *jad*, s.m.. În română, *iad*, s.n. e atestat încă din secolul al X-lea d. H.[12]

Medio grecescul *᾽αναφορά* s.f. cu sensul religios „prinos, dar, ofrandă” a trecut în textele slave vechi **(а)нафора** cu schimbarea sensului în „bucată de pâine sfinţită care se împarte fiecărui creştin după terminarea slujbei” . Mai departe cuvântul a dat: *naforë,* s.f., în albaneză; *анафора,* s.f., în bulgară; *anafură* cu variantele *anaforă, nafură,* s.f., în română; *nafora,* s.f,. în sârbă; cu acelaşi sens bisericesc. Popularitatea şi răspândirea cuvântului pe o arie extinsă se explică prin aceea că obiectul respectiv (bucăţica de pâine sfinţită) venea în contact cu masele largi

[7] Mihăescu, ***op.cit.,*** 56.
[8] Puşcariu, *Limba,* 125; Candrea-Densusianu, ***Dicţionarul,*** 859, *DER,* 425.
[9] Çabej, *Studime,* 430; Mihăescu, *op.cit.* 56; Densusianu, *op.cit.,*104.
[10] *BER***,** II,45; Tomici,*Dicţionar,* I, 45.
[11] Mihăescu**,** *Influenţa,* 245; Sandfeld, *Linguistique,*20, Murnu, *Studiu,* 2; Tomici, *Dicţionar,* 33; Филипова**,** *Гръцки,* 68,74; Çabej, *Studime,* 132; *Fjalor,* 14; *DLRM,* 14.
[12] *BER***,** I, 4; Mihăescu**,** *Influenţa,* 100.

BDD-A3649 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:38 UTC)

de credincioşi şi ieşea din cercul ermetic în care rămâneau de obicei alți termeni similari[13].

În greaca antică *εργάτης*, s.m. însemna „muncitor, lucrător pentru un stăpân" în sens general; mai târziu, în epoca bizantină, s-a produs asimilarea lui *ε* la *a* (după sec. al VI-lea d. H.), ajungându-se la fonetismul *αργάτης*, s.m.*;* sensul acestui cuvânt nou creat se specializează, desemnându-l acum, numai pe „muncitorul agricol, lucrătorul cu ziua". Termenul a intrat în slava veche sub forma argatin¿ „lucrător agricol, slugă, clăcaş", de unde a trecut mai departe: *argat* şi *ergat,* s.m. (dialectal, şi posibil din neogreacă *argas/ ergas*) în albaneză; *аргатин* şi *аргат*, s.m. în bulgară; *argat,* s.m. în română (atestat în secolele IX-XIII); şi *argat, argatar* şi *argatin,* s.m. (înv.) în sârbă. Cuvântul era specific relațiilor feudale din acele vremuri şi a acoperit aproape întreaga arie de răspândire a culturii bizantine, trecând de la un popor la altul (termenul este cunoscut şi de limbile turcă şi ucraineană). Despre originea lui *argat* în limba albaneză, lingvistul Eq. Çabej afirma că „o proveniență dublă [a termenului], din greacă şi turcă este de asemenea posibilă"[14]. Ne este greu să credem că termenul albanez ar putea fi de proveniență turcească, atâta vreme cât el se regăseşte cu acelaşi sens în toată aria balcanică şi este atestat în limbile balcanice într-o perioadă anterioară stăpânirii otomane. La albanezii din provincia Kosovo se înregistrează forma *argatar,* s.m. „lucrător cu ziua, argat", din *argat* + suf. nume de agent *–ar*, după opinia noastră, datorat influenței limbii sârbe care-l prezintă pe *argatar* „argat"[15].

Lexemul grecesc *βασιλικόν***,** s.n. denumind „planta cea mai comună şi mai apreciată dintre florile cunoscute tradițional în popor"[16] reprezintă substantivarea formei de neutru a adjectivului (existent încă din greaca clasică) *βασιλικός,-ή,-όν* „regesc, regal, aparținând regelui, făcut pentru rege"[17]. Limba latină a împrumutat termenul sub formele *basilicum, *basiliacum*; ultima formă explică fonetismele din sârbă *bosilji, bosiliak, bosiok,* s.m.; din bg. *босилек,* s.m. cu variantele dialectale *босиляк,* s.m. şi *босилок,* s.m.*;* şi din alb. *bozëljok,* s.m. şi *borzilok,* s.m.[18]. Românescul *busuioc* a pătruns în limbă pe filieră bulgară, iar formele dialectale *bisioc* şi *băsioc* sunt creații pe teren românesc. Derivarea directă a lui *busuioc,* s.n. (cu variantele dialectale amintite anterior) din grecescul **βασιλιακόν* propusă de C.

---

[13] Ανδριώτης, *Τα ελληνικά,* 61; *DER,* 38; *DEX,* 37; Филипова, *Гръцки,* 130; Geagea**,** ***Elementul,*** 120; Mihăescu, *Influența,* 93; Младенов, *EP,* 6; Murnu, *Studiu,* 4; Tomici, *Dicționar,* II, 92).

[14]Çabej**,** *Studime,* 74, 437.

[15]Geagea, *Elementul,*12,112,216; Mihăescu, *Influența,* 121; ***BER,*** I, 14; Филипова, *Гръцки,* 71; Murnu, *Studiu,* 6.

[16] *DER,* 127.

[17] *Λεξικό,* 358.

[18] Mihăescu, *Influența,* 78; Tomici, *Dicționar,* I, 88).

BDD-A3649 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:38 UTC)

Diculescu prin afirmaţia că „trecerea în *o* a lui *a* precedat de *i*, era un fenomen dialectal vechi grecesc" este greu de susţinut, aşa cum arată şi Al. Ciorănescu în al său dicţionar etimiologic[19].

Lat. *bubalus ,-i* < gr. *βούβαλος, βούβαλις* s.m. „animal cu corpul şi coarne mari, cu păr scurt"[20]*;* din latină termenul a trecut în slava veche sub forma **биволъ**. Din slavă cuvântul este moştenit de bulgară sub forma *бивол*, s.m. „bivol" şi de sârbă sub formele *bivo* si *bivol*, s.m. „bivol". În albanezul *buall*, s.m. „bivol", cu rostirea moale a lui *l*, cu căderea lui *b* intervocalic, şi cu pierderea terminaţiei *–us*, recunoaştem tot forma *bubalus* din latină. În limba română, grecescul *βούβαλος* a generat două cuvinte care denumesc două animale diferite: pe de o parte, un termen moştenit, *bour* „taur sălbatic, care trăia odinioară şi în ţara noastră, socotit strămoşul direct al vitelor mari cornute*"(*din lat. *bubalus*); pe de altă parte, un termen pătruns în limbă prin intermediul slavei, *bivol* „vită cornută, asemănătoare boului, cu păr alb sau negru, aspru şi rar, cu coarne inelate întoarse spre spate" (din sl. **биволъ**).[21]

Un alt cuvânt de origine greacă pe care-l cunosc toate limbile balcanice, şi care aparţine sferei culturale este *δάσκαλος*, s.m. cu sensul de „învăţător". Forma *δάσκαλος*, s.m. pentru mai vechiul *διδάσκαλος*, s.m. era uzuală în greaca bizantină, de unde termenul trece în slava veche daskal. Din slavă au fost preluate bulgărescul *даскал*, s.m.; sârbescul *daskal*, s.m.; albanezul *dhaskal*, s.m.; şi românescul *dascăl*, s.m.. Pentru forma românească, de menţionat este faptul că ea se datorează influenţei celor două limbi slave, bulgara şi sârba[22].

Cuvântul ***δάφνη*, „**mic arbore din sudul Europei, cu frunze persistente, lucioase şi aromatice şi cu fructe ovale"**,** a cărui etimologie este necunoscută în greacă, are origine pelasgică; se presupune că forma primitivă este cea cipriotă sau thessaliană *δούχνα.* Acest cuvânt, derivat din i.e. **dhous,* denumea o "plantă cu miros specific". Cuvântul este atestat în latină, *daphne* şi *daphinus*, din care s-au dezvoltat *dafin*, s.m. din limba română; şi *dáfina*, s.f. din limba sârbă, chiar dacă forma sârbească poate fi plauzibil explicată şi printr-o evoluţie nemijlocită din greacă. Formele *dafinë*, s.f. din albaneză şi respectiv *дафина*, s.f. din bulgară, presupun existenţa unor forme latineşti **daphnus/ daphna* după analogia sufixului *–nus, -na*[23].

Termenul *εικών***,** s.n. (cu Ac. *εικόνα*, pronunţat astfel deja din greaca *koinê*) „obraz, faţă"[24] a trecut în slava veche sub formele **икона** şi **ик҃на** „imagine,

[19] BER**,** I, 69; Diculescu, *Elemente*,460-461; Mihăescu, *Influenţa* ,78; *DER*, 127.
[20] Ernout, *Dictionnaire*, 115; *Λεξικό*, 384.
[21] Ernout, *Dictionnaire*,115; *BER*, I, 14; Mihăescu, *Influenţa*, 79; *DEX*, 102, 108.
[22] *DEX*,260; Çabej, *Studime, 416*, Mihăescu, *Influenţa*, 124.

[23] *BER*I, 322; Diculescu**,** *Elemente*, 482.
[24] *Λεξικό*, 1010.

BDD-A3649 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:38 UTC)

reprezentare picturală a diferitelor divinități sau a unor scene din religia creştină"; din slavă, cuvântul a ajuns apoi în bulgară *икона*, s.f., cu variantele dialectale *кóна*, s.f. (în zona Vidin - Satul nou) şi *куна*, s.f. (*кунизма*)[25], şi în sârbă *ikona*, s.f. [26]. Forma românească *icoană*, s.f. nu poate proveni din latină pentru că lat. *icona* ar fi trebuit să dea un presupus **icună* (după legea fonetică potrivit căreia *ó* > *u*), ci din greacă, prin mijlocirea limbii slave. Cuvântul este atestat în inscripțiile dunărene în sec. al III-lea d. H, dar nu apare în izvoarele latineşti decât în sec. al VI-lea. Ipoteza că alb. *ikonë*, s.f. ar proveni din greaca modernă nu se susține, întrucât forma rotacizată *korë*, prezentă în dialectul tosc al limbii albaneze, ne determină să vorbim de o prezență mult mai veche a cuvântului în această limbă[27].

În greaca antică, *θεμέλιον***,** s.n. „temei, temelie, fundament" (< arh. *θεμο-* care răspunde unei complexe antroponimii < **dhe-mo-* derivat al verbului *τί-θη-μι/ τι-θέ-ναι*) e atestat din secolul al III-lea î. d. H.[28]; termenul reprezintă substantivarea formei de masculin a adjectivului *θεμέλιος, -α, -ο;* sintagma *λίθος θεμέλιον* însemna „piatră de temelie, prima piatră care se pune la baza unei construcții". Expresia *από θεμελίου* „din temelie" era frecventă în epoca lui Pericle şi Tucidide. Termenul îl regăsim mai tîrziu într-o inscripție bilingvă din Tracia (238 d.H.): *οι πατρώοι θεμέλιοι* „temeliile părinteşti", iar într-un document al mănăstirii Kutlumus de pe muntele Atos (1370) se spunea despre domnul Țării Româneşti, *επι τω εκείνου θεμελίων αυτός ανωκοδόμηση* „pe temelia acelui (aşezământ) a zidit el însuşi". Prin urmare, formele *θεμέλιον, θεμελίου, θεμελίων,* atestate într-un răstimp de mai bine de două milenii cu accentul pe a doua sau pe a treia silabă, au fost destul de răspândite. Din greaca medievală, termenul *θεμέλιον* trece în slava veche **тѣмєли**, iar prin mijlocirea acestei limbi de cultură, la albanezi *themel*, s.m.; la bulgari *темел*, s.m.; la români *temei*, s.n. (cu sincoparea lui *l* intervocalic) şi cu perechea lui, *temelie*, s.f. (atestat pe teren românesc în sec XVI, „stâ darŭ numele celŭ vechĭŭ ca un *temeĭŭ* neclătitŭ" (Let.K. 26); se întâlneşte în documente şi cu sensul (înv.) de „grosul, partea principală a unei armate", „era descălecată orda cu *temeĭul* la un satŭ anume Brătulaniĭ" (Let.K. 317)), la sârbi *temelj*, s.m., cu genitivul *temelja*[29].

Grecescul arhaic *καλύβη***,** s.f. „bordei, casă mică şi sărăcăcioasă, adăpost provizoriu pentru oameni şi animale, clădit din lemn, frunze sau iarbă" < verbul

[25] Филипова**,** *Гръцки*, 94; Младенов, *EP*, 220.
[26] Vasmer, ***Die griechischen,*** 66.
[27] *BER*,III, 342; Çabej, *Studime*,546; Mihăescu, *Influența*, 94; Mihăilă, *Împrumuturi*, 146; Rosetti, *ILR*,38; Murnu, *Studiu*, 29; Sandfeld**,** *Linguistique*, 21.
[28] *Λεξικό*, 750.
[29] Densusianu, *ILR, 358;* Geagea, *Elementul*, 12, 214, 216; Mihăescu, *Influența*, 124; Murnu, *Studiu*, 55-56; Philippide, *Originea*, 112; Tabacu, *Mic dicționar;* Roesler**,** *Die griechischen,*, 577

BDD-A3649 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:38 UTC)

καλύπτω „a ascunde", cu sonanta *–β-* în locul bilabialei *–π-*[30]; în greaca medie *καλύβη* trece în *καλύβα,* s.f. de la care au plecat cuvintele din limbile balcanice; termenul cunoaşte o arie de răspândire mult mai mare, fiind regăsit şi în turcă, *koliba, kaliba, kulübe*, în slovenă, cehă, poloneză, maghiară, *koliba. Καλύβα* a dat în sl.v. **колиба** de unde mai târziu în bulgară *колиба*,s.f.; în sârbă *koliba* şi *koleba,* s.f.; în albaneză *kolibe,* şi în română *colibă,* s.f.. Pentru limba română, cert este că, etimologic, *colibă* nu poate proveni direct din grecescul *καλύβα*, care ar fi dat în urma transformărilor fonetice de rigoare *călivă*, ci este împrumutat din bulgărescul *колиба*, unde pronunţarea *o* pentru *a* era un lucru firesc; după ce discută cuvântul, Al. Ciorănescu optează totuşi pentru o origine necunoscută a românesculuI *colibă*[31].

Substantivul grecesc de gen masculin *καλόγερος* „bătrân fericit" a intrat în slava bisericească cu forma kaluger¿ „monah". Cuvântul aparţinând vocabularului religios s-a răspândit o dată cu religia creştină .şi din slavă a fost moştenit de bulgară în *калугер,* s.m. şi de sârbă în forma *kaluđer,* s.m.. Termenul este atestat în albanezul *këlugar,* s.m., cu variantele dialectale *kallojer, kallogjër* şi în românescul *călugăr,* s.m. „bărbat care a făcut legământ să ducă o viaţă religios ascetică şi care trăieşte într-o comunitate mănăstirească; monah"[32]. Vechimea lui *călugăr* pe teren românesc este atestată de numărul relativ mare de derivate şi toponime: *Călugăreni, Călugări, Călugăru, Călugărei, Călugăriţa*[33].

În greaca antică „munca grea, efortul", dar şi „răsplata muncii" erau denumite prin termenul *κάματος*, substantiv masculin în -os; o dată cu evoluţia la greaca bizantină, are loc o schimbare în ceea ce priveşte categoria gramaticală a genului acestui substantiv, care trece din clasa masculinelor în clasa neutrelor în *-ον, κάματον,* cu pluralul *κάματα.* Forma bizantină trece în slava veche kamat¿, de unde este moştenită de bulgară *камато* s. n. (substantivul îşi păstrează genul) şi sârbă *камата* s.f.. În română s-a ajuns la forma *cămătă* s.f., iar în albaneză la *kamatë,* s.f.. În limbile balcanice sensul s-a schimbat, cuvântul însemnând „dobânda percepută la sumele date cu împrumut"[34].

Grecescul bizantin *κάμηλος* s.m. şi f. cu genitivul în *–ου* avea aceeaşi formă şi pentru masculin şi pentru feminin şi denumea **„**animalul rumegător mare, din Africa de Nord şi din Asia, cu una sau două cocoaşe pe spate, folosit la cărat poveri*";*

---

[30] *Λεξικό*, 828.

[31] *BER*, II, 556; *DER*, 226; Puşcariu, *LR*, 260; Rosetti, *Influenţa*,43; Sandfeld, *Linguistique*,18, Vasmer**,** ***Die griechischen,*** 79.

[32] *DER*, 140; Филипова**,** *Гръцки*, 98; *Λεξικό***,** 1241; Mihăescu, ***Influenţa,*** 96, Murnu, *Studiu*, 9; Tomici, *Dicţionar*, 391.

[33] *Λεξικό*, 1241, Mihăescu**,** *Influenţa*, 96.

[34] Densusianu, *ILR*,357; Sandfeld**,** *Linguistique*,18; *DEX*, 150; *Fjalor*, 775, Vasmer, *Die griechischen*, 73.

BDD-A3649 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:38 UTC)

lexemul a trecut în slavă sub forma kamili. Cuvântul este cunoscut în toate limbile balcanice, în care a fost mijlocit de slava veche. În limbile slave contemporane termenul a fost moştenit sub forma *камила*, s.f. în limba bulgară, şi *kamila*, s.f. cu forma regională *kamilja*, s.f. în limba sârbă; în timp ce în română şi albaneză, prin filieră slavă, grecescul *κάμηλος* a dat *cămilă*, s.f. şi respectiv *kamillë*, s.f. cu varianta *gamilë* [35].

Grecescul mediu *κανών*, s.n. „dogmă, regulă, normă, penitenţă, chin, suferinţă" trece prin textele bisericeşti în sl.v. sub forma **канонъ/ кан8нъ** şi mai departe în bg. şi sb. *канон*, s.m.; în alb. *kanon*, s.m.; în rom. *canon*, s.n.[36].

Forma bizantină *κεραμίδα*, s.f. „material de construcţii de formă prismatică", provenită din mai vechiul *κιραμίς* (la rândul lui din *κέραμος*, s.m.), a trecut în slava veche în keramida. Prin mijlocirea limbii slave, cuvântul intră în albaneză *keramidë / qeramidhe*, s.f.; în sârbă *ćeramida*, s.f. (cu varianta *ćeremida*, s.f.); şi în bulgară *керамида/ керемида*,s.f.; iar din bulgară în limba română *cărămidă*, s.f.. Atât fonetismul bulgăresc *керемида*, cât şi cel sârbesc *ćeremida*, prezintă asimilarea lui *e-a* la *e-e*.[37]

„Cutiuţa aşezată în altar în care se păstrează cuminecătura rezervată celor care se împărtăşesc în caz de boală, înainte de moarte" era denumită în greaca medie prin termenul *κιβωτός*, s.m. sau *κιβώτιον*, s.n.. Prin textele bisericeşti cuvântul trece în slvă sub forma **ковотъ**; albaneza reţine forma rotacizată *qivur*, s.m. cu sensul de „sicriu, raclă, coşciug, piatră de mormânt"; în bg. *ковот*, s.m. în rom. *chivot* (pl. *chivoturi* şi *chivote*), s.n., acc. şi *chivót*, în sb. *kivot* şi *čivot* (bis.), s.m.[38]

Vechiul grecesc *κιθάρα*, s.f. „instrument muzical cu coarde, care emite sunete prin ciupire sau lovire cu degetele" a fost împrumutat pe cale savantă de limba latină sub forma *cithara/-ae*. Cuvântul a trecut apoi mai departe la celelalte popoare din Balcani astfel că astăzi avem în albaneză *kitarë*, s.f.; în bulgară *китара*, s.f.; în română *chitară*, s.f. cu varianta regională *ghitară*, s.f.; şi în sârbă *gitara*, s.f. (în sârba veche este menţionată şi forma *kitara*, cu *k*)[39].

Κλήρος, s.m. şi *κληρικός*, s.m. „totalitate preoţilor unei biserici, ai unei eparhii, preoţime", termeni aparţinând limbajului bisericesc, trec în latină sub forma *clericus, -a, -um*[40]; în slavă sub forma **клиросъ** şi **клирикъ**; în rom. parţial prin sl.[41] şi

[35] *DEX*, 150; Densusianu, *ILR*,357; Mihăescu, *Influenţa*, 126.
[36] Ανδριώτης, *Τα ελληνικά*, 57; *DEX*, 132; Филипова, *Гръцки*, 100; Tomici, *Dicţionar*, I, 394.
[37] *BER*, II, 336; Sandfeld, *Linguistique*,18; Mihăescu, *Influenţa*,122 ; *DER*, 151; Филипова, *Гръцки*, 105.
[38] Ανδριώτης, *Τα ελληνικά*, 57; *DER*, 185; *DEX*, 173; Филипова, *Гръцки*, 105; Tomici, *Dicţionar*, I, 391; Topciu, *Dicţionar*, 880; Vasmer, *Die griechischen*, 50.
[39] *DEX*, 172; Ermout, *Dictionnaire*,184; Mihăescu, *Influenţa*,37; *BER*,II, 395.
[40] Ernout, *Dictionnaire*, 189.

BDD-A3649 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:38 UTC)

mai recent prin lat. (*DEX*, 186) *cler*, s.n. „preoţime", var. (înv.) *clir*, *cliros*, este atestat din sec. al XVI-lea în documentele slavo române din care citǎm „eşindu-ĭ înainte departe de Roma, cu tot *clirosulŭ* Bisericeĭ" (*Let.K.* 117); în alb. *kler*, s.m. (colect.) „cler, preoţime"; în bg. *клирик* şi *клирос*, s.m.; în sb. *kler*, s.m.[42].

Vechiul grecesc *κρίνον*, s.n. stă la baza tuturor formelor din limbile balcanice ale cuvântului *crin*, s.m. „plantă ornamentală cu flori albe strălucitoare, în formă de pâlnie şi cu miros foarte puternic" (*DEX*,240). Din greacă, termenul trece în slava veche krinu şi mai departe în bulgară *крин* sau *крино*, s.n.; şi în sârbă *krin*, s.m.; în albaneză *krinë*, s.f.; şi în română *crin*, s.m.. Forma din română, ar putea fi explicată din punct de vedere fonetic şi ca un element vechi grecesc, dar lipsa unui contact direct în antichitate, între greci şi populaţia romanizată de la nordul Dunării, precum şi absenţa cuvântului în limba latină fac această interpretare puţin probabilă; cuvântul ne-a fost mijlocit ceva mai târziu de populaţia slavă [43].

În greaca veche, cuvântul *κύμα*, s.n. avea sensul general de „umflătură, abces". Cu acest sens, termenul pătrunde în limba latină *cyma*. Din latină cuvântul a trecut în română *ciumă*, s.f. care-şi schimbă sensul în „boală molipsitoare foarte gravă, pestă"; probabil că la acest sens s-a ajuns printr-o contaminare cu un alt sens al grecescului *κύμα*, care se folosea pentru a denumi o boală a plantelor „umflătură gălbuie la exterior, neagră la interior, ce creştea pe tulpinile plantelor îndeosebi când era vreme ploioasă". Din latină cuvântul trece şi în albaneză, *qimë/ qumë*, s.f., cu acelaşi sens ca în română. Cuvântul *ciumă* se regăseşte şi în limbile slave meridionale. Limba bulgară îl cunoaşte pe *чума*, s.f.; iar limba sârbă datorează forma *čuma*, s.f. influenţei limbii române. Nu împărtăşim menţiunea că „mai plauzibilă pare etimologia turcă" a cuvântului *čuma* din limba sârbă, care apare la D.Gămulescu [44].

Originea grecească a termenului alb. *livadh*, s.m.; bg. şi sb. *ливада*, s.f.; rom. *livadă*, s.f. „întindere de pământ pe care se lasă să crească iarbă pentru cosit sau pentru păşunat" (*DEX*, 578) nu este pusă la îndoială pentru nici una din limbile balcanice actuale; însă, despre modalitatea de pătrundere a medio grecescului *λιβάδιον*, s.n. (< gr. v. *λιβάς* „apă stătătoare, dar şi râuşor" < **λιψ* „curent, curs de apă, râuşor" (*Λεξικό*, 1014)) în aceste limbi părerile sunt împărţite; unii lingvişti (cărora ne aliniem) susţin că limbile balcanice datorează termenul mai sus menţionat, unui intermediar slav **ливада** (de unde se păstrează genul feminin în bg., rom., sb.)[45],

[41] *DER*, 213; Murnu, *Studiu*, 14.
[42] *DER*, 212; Murnu, *Studiu*, 14; Филипова, *Гръцки*, 108.
[43] *BER*, II,13, Densusianu, *ILR*, 230; Mihăescu, *Influenţa*,73.
[44] Diculescu, *Elemente*, 477-478, Gămulescu, *Influenţe*, 35.
[45] *DER*, 473; *DEX*, 578; Miklosich, ***Lexicon***, 336; Puşcariu, *Limba*, 260; Vasmer, *Die griechischen*, 91.

BDD-A3649 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:38 UTC)

în timp ce alții optează pentru o influență directă din medio greacă, posibilă[46]. În rom. termenul *livadă* mai primește un alt sens, neregăsit în celelalte limbi balcanice, acela de „suprafață de teren plantată cu pomi fructiferi".

Prin *λίτρα*, s.f. se înțelegea în textele vechi greceşti dar şi în cele bizantine, în primul rând, „o măsură de capacitate sau de greutate, egală cu aproximativ o treime dintr-un litru sau kilogram"; cuvântul se folosea în sfera comerțului şi a pătruns la slavi sub forma litra. Din slavă, termenul trece mai departe la bulgari *литра*, s.f. (dialectal *литре*), la sârbi *litra* ,s.f.; la albanezi *litrë*, s.f. şi la români *litră*, s.f.. În bulgară au existat şi forme mai vechi *ливра* şi *лйтър*[47].

Latinescul *magus*, preia forma grecească *μάγος*, s.m. „vrăjitor". Din latină, termenul se răspândeşte pe întreg spațiul balcanic astfel că îl regăsim astăzi în toate limbile balcanice: *mag*, s.m. în albaneză; *маг*, s.m. în bulgară; *mag*, s.m. în albaneză; şi *mag*, s.m.în română. În limba română, dintr-un lat.**admagire*, rezultat din *ad+magire* s-a născut verbul *(a) amăgi*. Bogăția derivatelor de pe teren românesc dovedesc vechimea acestui cuvânt.[48]

Grecescul antic *σχολή*, s.f. a intrat în latina timpurie sub forma *schola, -ae* şi se păstrează în inscripțiile pe piatră din Dacia, Panonia Inferioară şi alte provincii romane. Cuvântul este cunoscut de toate limbile balcanice: de albaneză *shkollë*, s.f.; de bulgară *школар*, s.m.; de română *şcoală*, s.f. (cu manifestarea legii fonetice conform căreia în cuvintele de origine latină *ó* se diftonghează la *oa*) şi de sârbă *škola*, s.f.[49].

Vechiul grecesc *σμύρνα*, s.f. (atestat la Herodot) denumea „răşina aromatică extrasă din scoarța unui arbore exotic"; ea ardea răspândind un miros plăcut şi putea fi folosită în medicină şi în ritual; cuvântul a trecut în latină dar nu a supraviețuit în limbile romanice apusene. Din greacă cuvântul trece în slava veche smir¿na , de unde avem în limbile slave actuale: o formă dialectală *змирна*, s.f. (cu sonorizarea consoanei surde inițiale *s*) şi una populară *измиръна*, s.f. în bulgară; şi *izmirna*, s.f. cu sensul de „tămâie" în sârbă; albaneza cunoaşte şi ea termenul *mirrë*, s.f.; iar româna îl are pe *smirnă*, s.f..[50]

Din medio grecescul *φασώλιν/φασούλιν*, s.n. atestat în secolul al X-lea, s-a ajuns în slavă la forma fasul¿; din slavă cuvântul a intrat în bulgară *фасул*,s.m.; în sârbă *pasulj*, s.m.; în albaneză *fashulle*, s.f. şi în română *fasole*, s.f.[51].

---

[46] Murnu, *Studiu*, 33; Pascu, *Etimologii*, 58.
[47] *BER*,,II, 433; *DEX*, 578; Mihăescu, *Influența*,118.
[48] *BER*,,III,597, 602; Mihăescu, *Influența*, 48.
[49] Ernout, *Dictionnaire*,865; Mihăescu, *Influența*, 37.
[50] Mihăescu, *Influența*,95; *BER*,I, 647; Tabacu, *Mic dicționar*, 342.
[51] Geagea, *Elementul*,144; Mihăescu, *Influența*, 176.

BDD-A3649 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:38 UTC)

BIBLIOGRAFIE SI ABREVIERI

’Ανδριώτης, *Τα ελληνικά:* Ν.Π.’Ανδριώτης, *Τα ελληνικά στοιχεία της βουλγαρικής γλώσσης. ’Αρχείον του Θρακικού λαογραφικού και γλωσικού θησαυρού*, Αθήνα, 1952.
BER*:* ****Български етимологичеи речник*, София, vol.I, 1971, vol.II, 1979, vol. III, 1986.
Çabej, *Studime:* Eqrem Çabej, S*tudime etimologjike në fushë të shqipes*, II, A-B, IV, DH-J, Tiranë, 1976, 1996.
Candrea-Densusianu, *Dicţionarul:* Candrea, I.A., Densusianu, Ov, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine*, Bucureşti, 1907-1914.
Densusianu, *ILR:* Ov. Densusianu, *Istoria limbii române*, I-II, Paris, 1901- 1938.
DER: Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, 2002.
DEX: ****Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, 1998.
Diculescu, *Elemente:* C. Diculescu, *Elemente vechi greceşti din limba română*, în Dacoromania, IV, 1924-1926.
Ernout, *Dictionnaire:* Alfred Ernout, *Dictionnaire étymologique de la langue latine, histoire du mots*, Paris, 1932.
Fjalor: Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980.
Филипова, *Гръчки:* М. Филипова-Байрова, *Гръчки заемки б съвременния български език*, София, 1969.
Gămulescu, *Influenţe:* D. Gămulescu, *Influenţe româneşti în limbile slave de sud*, I, *SÎRBOCROATA*, Bucureşti, 1983.
Geagea, *Elementul*: Chr. Geagea, *Elementul grec din dialectal aromân*, în Codrul Cosminului, VII, 1931-1932.
Giuglea, *Elementul:* Gh. Giuglea, *Elementul vechi grecesc în limba română*, în Dacoromania, X, 1943.
Graur, *Cuvinte:* Al. Graur, *Cuvinte înrudite*, Bucureşti, 1968.
Hasdeu, *Etymologicum:* B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbii istorice şi poporane a Românilor*, tom I-II 1887, tom III, 1893, 4 vol. (a-bărbat), Bucureşti, 1970.
Λεξικό: *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα, 1998.
Let.K: *Cronicele sau Letopiseţele Moldavieĭ şi Valahieĭ.* Ediţia a II-a, de M. Kogălniceanu. Tom. I. Bucureşti, 1872.
Meillet, *Linguistique:* A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, Paris, 1948.
Mihăescu, *Influenţa:* H. Mihăescu, *Influenţa grecească asupra limbii române*, Bucureşti, 1966.
Mihăescu, H, *La romanité:* H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l`Europe*, *Bucureşti, 1993*.
Mihăilă, *Împrumuturi*: G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic*, în Materiale şi cercetări lingvistice, 7, Bucureşti, 1960.
Miklosich, *Lexicon:* Frantz Miklosich, *Lexicon paleoslovenico-greco-latinum*, Viena, 1862-186.
Младенов, *EP:* Стефан Младенов, *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*, София, 1941.
Murnu, *Studiu:* G. Murnu, *Studiu asupra elementului grec antefanariot în limba română*, Bucureşti, 1894.

BDD-A3649 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:38 UTC)

Philippide, *Originea:* Al. Philippide, *Originea românilor,* I-II, Iaşi, 1925-1928.
Puşcariu, *Limba:* Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I, Bucurşti, 1976.
Речник: Български тълковен речник, София, 1994.
Roesler, *Die griechischen*: Roesler, *Die griechischen und türkischen Bestandtheile in Rumänischen*, Wien, 1865.
Rosseti, *Istoria:* Al. Rosseti, *Istoria limbii române,* Bucureşti, 1964.
Sandfeld, *Linguistique:* Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique problems et résultats*, Paris, 1930.
Tabacu, *Mic dicţionar:* Şerban Tabacu, *Mic dicţionar albanez-român, român-albanez,* Bucureşti, 1996.
Tomici, *Dicţionar:* Mile Tomici, *Dicţionar sârb-român*, vol. 1, 2, 3, Timişoara, 1998, 1999.
Vasmer, *Die griechischen:* Max Vasmer, *Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroatischen*, Berlin, 1944.

BDD-A3649 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:38 UTC)